

imák auschwitz után

Ábrahám, Izsák és Jákób Istene,
könyörülj népeden, amely sírva sír az éjszakában, könny áztatja arcát. Zsákruhát öltenek,
rettegés lepi meg őket, minden arcon szégyenpír lesz, mindenki fején kopaszság. Éhségüket
nem elégíthetik ki, gyomrukat nem tölthetik meg.

Anna Frank és Edith Stein Istene,
Némán ülnek a földön Sion leányának vénei, port hintettek a fejükre, megszaggatják ruháikat.
Földre hajtják fejüket Jeruzsálem szüzei. Szemem könnybe borult, bensőm háborog. A földre
roskadtam népem leányainak nyomorúsága miatt.

Radnóti Miklós és Ámos Imre Istene,
aki látod a munkaszolgálatosok tántorgását, az erőltetett menetet. Egyik vaksin, hernyóként
araszolgatván a papíron noteszba ír, másik nyírfakéregre rajzol.

Dietrich Bonhoeffer és a Síp utcai boltos Istene,
ott vagy-e a tegeli börtöncellában és a Duna partján hajnali szürkületben? Segítesz-e nekünk,
hogy megőrizzük a torzóként itt maradt teológiai művet és a parton hagyott pár cipőt?

Jézus Krisztus Istene,
ugye meghallottad, amint Fiad könyörgött: „Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cse-
lekszenek”? Közben szorongat a kérdés: és ha igenis tudták, mit cselekszenek?!

Mielőtt a választ megkapnám, nézem ezt a törékeny, levetkőztetett, leköpdösött testet. Újra ruhát dobnak rá, csíkos rabruhát. Őt is bevagonírozzák, a keresztet alig tudja bepréselni a már zsúfolt vasúti kocsiba. Őt is Mengele elé viszik, mert genetikailag valami izgalmasat találnak benne. A halál angyala megkérdezi: „Tényleg egylényegű vagy az Atyáddal, Josúa nevű fogoly?” Az halkán így felel: „Te mondad.” Aztán Mengele érdeklődése alábbhagy, mert Erdélyből egy egész törpe családot visznek elé, így Josúát méla undorral a gázkamra felé irányítja. Tizenkét órától kezdve három óráig sötétség lett. És íme, az egek kárpitja felülről az aljáig kettéhasadt, a föld megrendült, a sziklák megrepedtek. Az auschwitzi kémények sűrű füstjében Josúa lelke felfelé szállt.

Urunk, Istenünk! Ne hagyj minket magunkra bűneinkben. Önmagadért, a benned rejlő jószágért bocsáss meg nekünk, és teremtsd újjá ezt a világot!

Fischl Vilmos

a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtákará

Istenünk!

Te a békesség és szeretet Istene vagy! Olykor megpróbálsz bennünket, és próbára teszed hitünket. Légy kegyelmes népedhez, mert vannak, akik bosszút lihegnek ellene, támadják és gyötrik. Te számon tartod bolyongásainkat.

Istenben bízom, nem félek, ember mit árthat nekem?

Tartozom neked, Istenem, fogadalmaimmal, megadom hálaáldozatomat. Te népedet szereted, ezért kérlek, figyelj népedre és imádságára, ne zárkózz el könyörgése elől. Néped áldozik neked és magasztal, mert jó vagy, minden nyomorúságából kimented népedet.

Istenünk!

Add, hogy ne embereknek akarjunk megfelelni, hanem neked! Sokszor vétkezünk ellened, most mégis kérjük megbocsátó szereteted mindnyájunkra.

Áldd meg népedet, kérünk!

Világ Ura és Alkotója!

Ajkunk gyenge, hogy oly imára nyílják, mint prófétáid és bizalmasaid imája volt. Gyenge, mert kevesen vagyunk.

Sokak fohásza együtt adja az ima erejét: „Erősödj, erősödj, és erősítsük egymást!” Fájdalmasan hiányzik hatszázezer erőszakkal lezárt ajak, s hiányoznak a soha meg nem született leszármazottaik imái is.

E hatszázezer helyett mi, kései utódok nyitjuk meg ajkainkat, s fohászunk hozzád, hisz te vagy az egyetlen reménységünk, szirtünk és védelmezőnk.

Adj nekünk áldott békességet, adj népednek, Izraelnek nyugodalmat e földön. Enyhítsd soha el nem múló fájdalmunkat, könnyítsd meg gyászunkat. Teljesedjék be a zsoltár szava: „nem feledte el a jámborok zokogását.”

Zokognak a jámborok, a kevesek, a méltatlanok, könnyeik áradnak, mint patak, mely nem apad ki soha. Hét évtizede szüntelen a jajkiáltás, nem múlik a kín. Hogy múlhatna, mikor újra és újra feltépik, megszaggatják a behegedni készülő sebet?

Salamon bölcsessége, Jób türelme, Mózes elhivatottsága nem a miénk. Gyarlók és esendők vagyunk, nem tudjuk, mit és hogyan szóljunk, csak hitünk, szívünk és reményünk maradt. Hitünk, hogy mindig felénk fordítod arcodat. Szívünk, mely veled van telve. Reményünk, hogy te és csak te leszel bíránk és védelmezőnk, ki a világ elé tárja igazságunkat, ki sasok szárnyaira emel bennünket, megvigasztal és megáld.

Szálljon fel, érkezzon el hozzád és érjen el téged fohászunk, legyen akaratod szerinti könyörgésünk, áradjon ki rajtunk áldásod, érkezzon el a Messiás mihamarabb, még a mi napjainkban!

Örökkévaló Istenünk!

Bűnbánattal valljuk, hogy Kain örökösei vagyunk.

Pedig te minket is figyelmeztettél:

„A bűn az ajtó előtt leleselkedik, és rád vágyódik, de te uralkodjál rajta!”

De mi nem tudtunk uralkodni rajta, és nem tudtunk uralkodni gyilkos indulatainkon.

Közös Atyánk fiainak és leányainak, testvéreinknek lettünk a gyilkosaivá.

Te ébresztő szeretettel megkérdeztél minket: „Hol van Ábel, a testvéred?!”

De mi pimaszul visszavágtunk: „Nem tudom! Hát őrzője vagyok én a testvéremnek?”

Bocsásd meg vak és cinikus közönyünket, gyávaságunkat!

Szabadító Istenünk!

Szabadíts meg a kaini indulattól és átkos örökségtől!

Hálát adunk, hogy ígéreted és áldásod örökösei lehetünk.

Aki önmagadat áldoztad értünk, és adod ma is nekünk, kérünk:

formálj minket felelős testvérekké!

Újjáteremtő Lelked által gyermekeiddé lehetünk, akik bizalommal így szólíthatunk:

Abba, azaz: Atyánk!

Köszönjük, hogy jóval győzhetjük le minden bűn forrását, a gonoszt.

Köszönjük, hogy a teremtett világ és a teremtménytárs őrizőivé lehetünk.

Köszönjük, hogy a bölcsesség, a szeretet és a békesség Lelkét ajándékozod nekünk.

Ámen.

„Ezt mondja a magasztos, a felséges, aki örök hajlékában lakik, szent az ő neve: Magasságban és szentségben lakom, de a megtörttel és alázatos lelkűvel is. Felüdítem az alázatosak lelkét, felüdítem a megtörtek szívét.” (Ézs 57,14)

Felséges Istenünk!

Köszönjük, hogy megszólíthatunk téged, aki Mindenható, minden történés teljességét ismerő, a teremtett embert kezdetől a végig szerető Isten vagy.

Köszönjük, hogy megszólíthatunk téged annak ellenére, hogy kijelentett akaratoddal oly sokszor szembefordultunk, fájdalmat és szenvedést okoztunk neked, egymásnak és önmagunknak is.

Alázattal és megtörten fordulunk hozzád bűneink miatt, melyek a távoli és a közeli múlt szörnyű árnyai, személyes és társadalmi léptékű sebeink és bajaink forrásai.

Alázattal és megtörten jövünk eléd, Urunk, az emberi gőg, a kirekesztés, a megbélyegzés, az erőszakosság, a gyűlölet, az árulás, a gyilkosság, a hamisan felejteni akarás és az érzéketlenség bűnei miatt, melyek a Soá megérthetetlen és elfeledhetetlen tragédiájához vezettek.

Alázattal és megtörten állunk azok mellé, akik az emberi gonoszság áldozataiként szenvedtek és szenvednek, hisz tudjuk, te ott vársz ránk!

Kérünk, a magasságból és a szentségből add nekünk megbékélést hozó szeretetedet, hogy most és folyamatosan tisztelni és becsülni tudjuk egymást!

Kérünk, add nekünk a magasságból és a szentségből igazságodat, hogy világosan és tisztán láthassunk, és ne vakítson el bennünket semmiféle hamis szándék vagy indulat.

Kérünk, add nekünk a magasságból és a szentségből megújító erődöt, hogy igazságod szerint járassunk, és értékteremtő munkádat folytathasd rajtunk keresztül!

Köszönjük, hogy nálad a legmegdöbbentőbb tragédiában és a megmagyarázhatatlan emberi gonoszság közepette is bátorítást és reményt találhat a szívünk!

Imádunk, tisztelünk és követni akarunk Téged, Urunk! Ámen.

... עת ללדת ועת למות "
... עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים
... עת לחשות ועת לדבר"

A Világ Alkotójának gondviselő kegyelme öleli át a teremtett embert. Ez az életet adó burok néha felfeslik az emberi kegyetlenség, kicsinyesség indulataitól. Ha végigtekintünk ezen a gyönyörű szöveten, sok helyen találunk szakadást, hasítékot, felfeslett részt. Az idő, az odaadás, a szeretet cérnájával próbáljuk néhol összevarrni, néhol javíthatni.

Harminc évszázaddal ezelőtt egy régen feledésre ítélt birodalom uralkodója olyan gondolatokat vetett papírra, melyek lassan három évezred távlatából nézve a napjainkban élő ember számára is szellemi támaszt és életre szóló bölcsességet kínálnak. Az elmúlt korok során egy emberi jelző került e király neve mellé, a „bölcst”.

Az imádságom kezdő sora a Salamon király által írott Bölcséletek könyvéből származik.

„Ideje van a születésnek, s ideje van az elmúlásnak...”

Ideje van a kövek elhordásának, s ideje van a kövek összegyűjtésének...

Ideje van a hallgatásnak, s ideje van a beszédnek...”

Hétdekáddal ezelőtt utolsó sóhajokszázezreivel váltak el a testektől a lelkek szikrái. Az 1944-ben bekövetkezett tragédia hullámgyűrűi ma is megmozgatják a vízfelszín alatt meghúzódó mélységeket. A hit és a fohász szavaiba belesűrűsödnek az ember érzései, lelkünk kívánságai. A gondviselő kegyelme ölelje körül az eltávozottakat, az ő emlékezetüket, és adjon erőt, szilárd kitarást, hogy a homokszemekből üveg lehessen, hogy a bennünk dúló indulatokat, feszültségeket, bizonytalanságokat helyes irányba tudjuk terelni, és a Jóisten irgalmát kérve, hogy mindezeket a minoralitásokat hűsítő esővé változtathassuk.

Ismernünk kell a múltat ahhoz, hogy legyen jövőnk. E törekvés a gondolkodó ember sajátja a teremtés hajnalától fogva.

A történelmet kutatva láthatóvá válik, hogy egészen 1944-ig a zsidó életet a vidéki közösségek jelentették. A zsidóság szíve és lelke nagyjából vagy meghatározó részben nem a fővárosban volt. Stetlekben éltek, olyan közösségekben, amelyeknek saját szokásaik, saját hagyományaik voltak, s ezek az attribútumok tették igazán erőssé, színessé és sokrétűvé a magyarországi zsidó közösségeket.

Ahhoz, hogy a magyarországi zsidóság újra elfoglalja a neki járó szellemi és spirituális magasságokat, a vidéki zsidóság teljes megújítására van szükség.

A generációk, mint a hagyomány láncolata, összekapcsolódnak. Ha egy nemzedék eltűnik úgy, hogy nem hagy maga után kellő nyomot, a mi feladatunk és kötelességünk, hogy a nyomaikat pótoljuk az Örökkévaló által teremtett mindenségben.

Salamon király azt írja, hogy mindennek rendelt ideje van. Ideje van a születésnek, s ideje van az elmúlásnak; ideje van a kövek elhordásának, s ideje van a kövek összegyűjtésének. Ideje van a hallgatásnak, és ideje van a tanításnak – hogy a tanító szó újra zengjen a betöltött zsinagógák falai között és azokon kívül egyaránt.

Seregek Ura! Örökkévaló Istenünk! Köszönjük, hogy megállhatunk és elcsendesedhetünk előtted. Köszönjük, hogy e kiállítás keretei alkalmat adnak arra, hogy a te jelenlétedben gondolkodjunk múlttól és jelenről, az előttünk járó nemzedékek és a magunk életéről. Köszönjük, hogy ebben a csendben nemcsak a történelem, de személyes életünk Uraként szólíthatunk meg.

Urunk Istenünk, ha a történelmet szemléljük, látjuk azt a sokféle emberi gonoszságot, önzést, csalárdságot, hamisságot, amely az idők során elcsúfította és kiforgatta ezt a világot, amelyet te szépnek és jónak teremtettél. Urunk, amikor visszatekintünk a múltra, látjuk, hogy a tőled elszakadt bűnös ember munkája hogyan gázolt bele népek, nemzetek életébe, hogyan tette tönkre ártatlan családok, emberek, nemzedékek életét.

Bűnbánattal állunk meg felséges színed előtt. Kicsik és tehetetlenek vagyunk világméretű történésekkel szemben. Ezért imádkozunk vezetőinkért, akiknek tettei, szavai az egész világra kiható eseményeket indíthatnak el. Kérünk, add nekik a te bölcsességedet, hogy a te rended szerint hozzák meg döntéseiket, vezessék a rájuk bízottakat.

Felséges Istenünk! Kérünk, segíts, hogy az embertársainkban, a másik „közösségben” ne az ellenséget, a riválist, az ellenfelet lássuk, hanem a testvért, aki ugyanúgy rá van utalva a te szabadításodra. Kérünk, tégy alkalmassá bennünket, hogy a te szeretetedet és békességedet tudjuk megélni és továbbadni embertársainknak.

Kérünk, Urunk, segíts bennünket, hogy békességben és egyetértésben élhessünk minden körülmény között, és így megtapasztalhassuk a te áldásodat családjaink, népünk, munkánk és pihenésünk, valamint mindennapjaink valamennyi színterén. Alázatos könyörgésünket, kérünk, hallgasd meg, Urunk, mert valljunk, hogy *„szereteted az égig ér, hűséged a fellegekig. Igazságod olyan, mint a hatalmas hegyek”* (Zsolt 36,6–7). Ámen.

Köszönjük, mennyei Atyánk a Krisztus Jézus által, hogy bár egy olyan világban élünk, amelyet elhallgatásaink, restségeink, bűnnel szembeni gyengeségünk tart össze, imát adsz szívükbe, erőt a lelkünkbe és szót a szánkra, hogy segítségért kiálthassunk hozzád. Köszönjük, hogy leoldozod bűnadósságunkat, és mi nálad szabadságot, elengedést, megbocsátást, örömet, életet találunk.

Add nekünk Lelked gazdag áldását, hogy hálás szívvel béküljünk veled s egymással, mert örülsz a megtérőnek, ha új élet támad, ha igazságod szerint benned gyökerezik meg újra az elveszett élet.

Munkáld bennünk, hogy a te országod erejében a mi országunk ne legyen immár a kendőzött és talonban tartott bűnök világa, ne közönyből épüljön, hanem megbocsátásból. Add, hogy jóval győzzük a rosszat, jóval győzzük le a rosszat! Azt a jót add, amit kimondtál a teremtésben, bepecsételtél a megváltásban, s amelyre meghívod minden gyermeked.

Áldj meg minket, hogy legyünk testvérek, gyermekeid mindnyájan. Gyermekek. Mindnyájan. Igen. Ámen.

Mindenható Isten, mindenek Teremtője, világ Pásztor! Hallgass arasznyi léttel bíró teremtményed imájára, mellyel hozzád könyörög.

Alkotásaidból, a csodálatos világmindenségben, a csillagokban, a hegyekben és a völgyekben, a tengerekben és a folyókban, erdőkben és mezőkön, minden élőben, a legcsodálatosabb teremtményedben, az emberben, az emberi szívben megismertünk téged. Főként hajló szeretetedben te is sokszorosan megmutattad magadat nekünk. Törvényt szabtal a világban, de még ennél is mélyebb vágyat ültettél a mi szívünkbe. Nyugtalan szívünkre, e világban beteljesíthetetlen vágyainkra közelségedet és isteni közösséged teljességét adtad és adod gyógyírként.

Teremtőnk, szívünk lármájában és kuszaságában, elcsúfított teremtésedben és saját bűneinkben és torzulásainkban elvesztettük érzékenységünket, érzékünket ihletedre, Törvényedre, Igédre és megtestesült Irgalmadra. Hatalmi téveszméinkben egymást, a képedre és hasonlatosságodra teremtett embert pusztítottuk, választottaidat, akiket kezdettől teremtettél és szerettél, gyilkoltuk meg, és ezt nem szűnünk meg cselekedni ma sem, mert minden emberi arcban ma is téged, alkotásodat semmisítjük meg békétlenségünkben és birtoklási vágyunkban, önös tébolyunkban.

Istenünk, Teremtőnk, térítsd magadhoz szívünket, nyisd meg szemünket, és engedj könyörögésünknek, engesztelődj ki velünk, hogy mi is kiengesztelődhessünk végre egymással! Adj tiszta látást nekünk, vakoknak! Nyiss ajtót nekünk, kopogatóknak, és emeld főként ismét a békesség szívárványának ívét, hogy mindenki láthassa: te vagy az egyetlen, a megmentő és megváltó Isten, aki békét, irgalmat hoz. Nyugtalan szívünk sebeinek Orvosa vagy.

Istenünk! Jöjjön el a te országod! Legyen meg a te akaratod az égen és a földön!

Ámen.

a papír széle megégett, urunk,
könyvünkben nem változtak
az imák. de kezünk azóta kormos
a lapozáskor.
a feledés ott sújt le ránk, ahol
csak akarjuk. ne vess meg ezért.
ne vess ki. majd. ott. akkor. ámen.

Veró Tamás
rabbi

Irgalmas Isten!

Adj örökké tartó nyugodalmat dicsőséged sugarai között szeretteink vértanú lelkének, akik az iszonyat éveiben meghaltak.

Irgalom Atyja, védőszárnyaid oltalmába fogadd be őket örök időkre. Foglald megszenvedett lelküket az örök élet kötelékébe, örök békesség legyen osztályrészük.

Isten, te légy lelkünknek menedéke s a mi fájó szívünk vigasztalása.

Te, kinek kezében az élők és holtak lelke, vedd irgalmadba és oltalmaidba mártírjainkat!

Adja Isten, hogy így legyen, és erre mondjátok: Úgy legyen, Ámen.

Benczúr Emese

Haász István

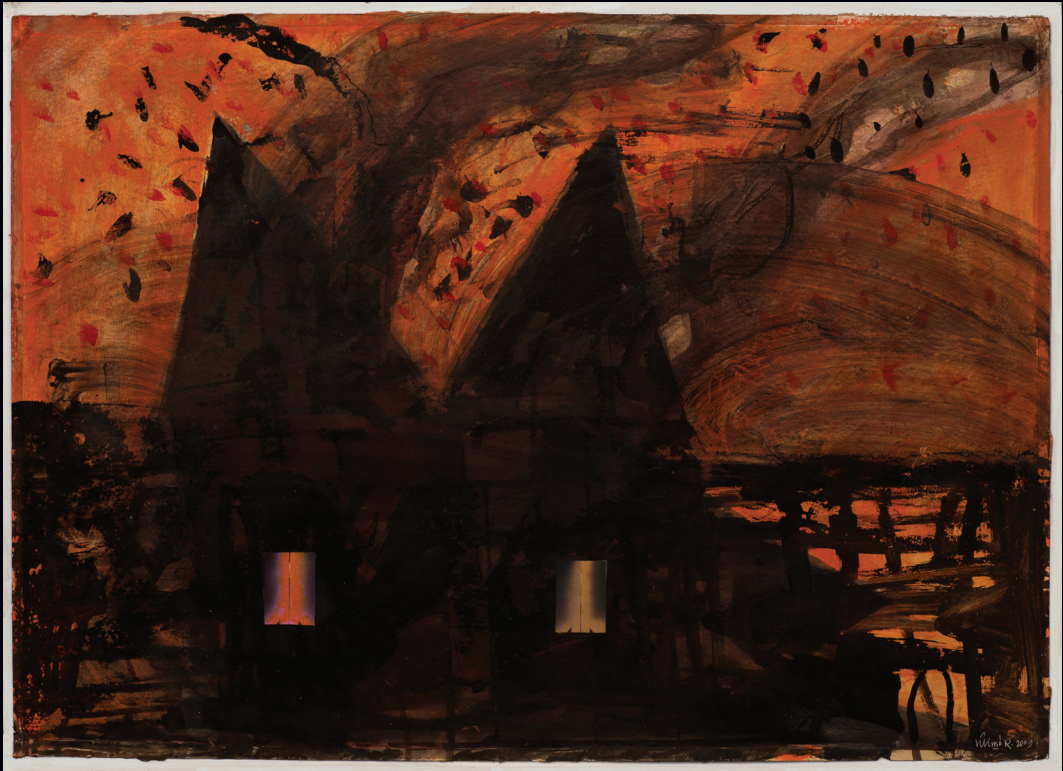

Harasztý István

הַיְיָ אֱלֹהֵינוּ יְהוָה
בְּלֹא אֵל אֲחֵרִים
וְיֵשׁוּעָה לְנוֹסֵי
לְפָנָיו מִכָּל צָרָה

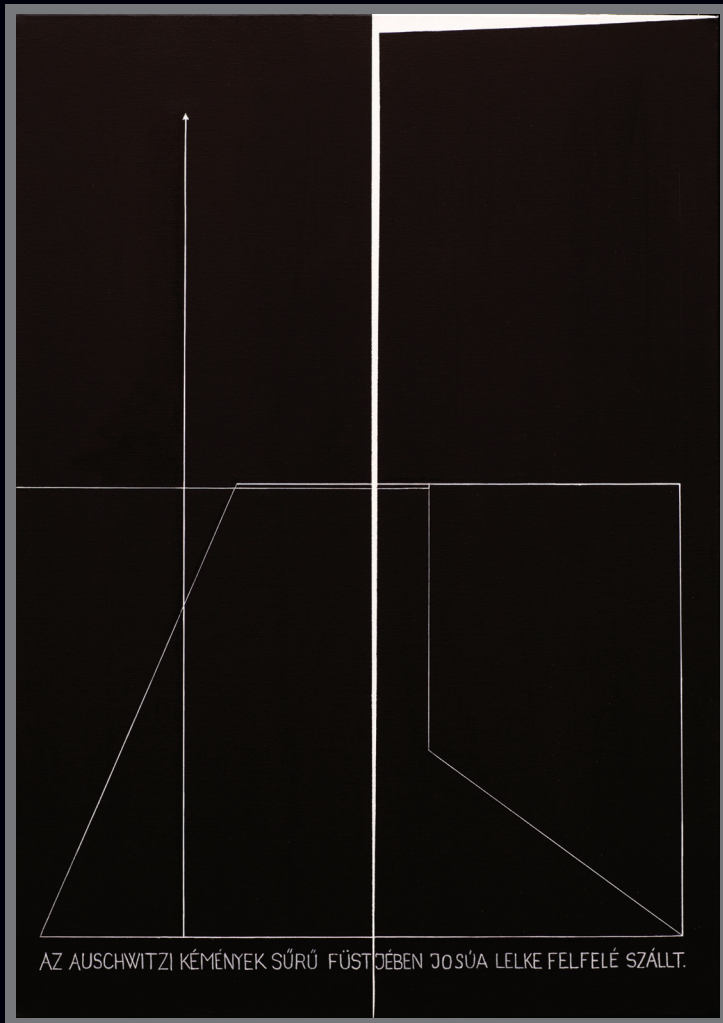
Amichai 10/10

Klimó Károly

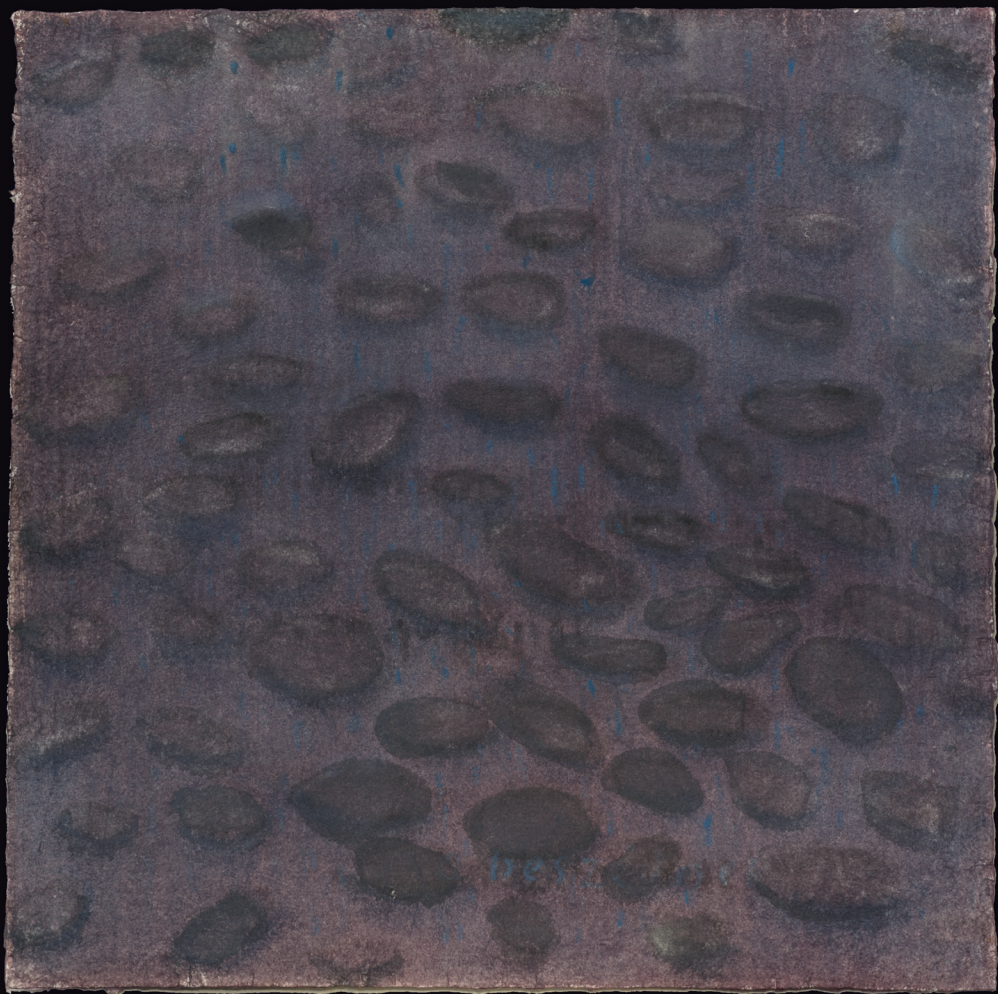

Konok Tamás

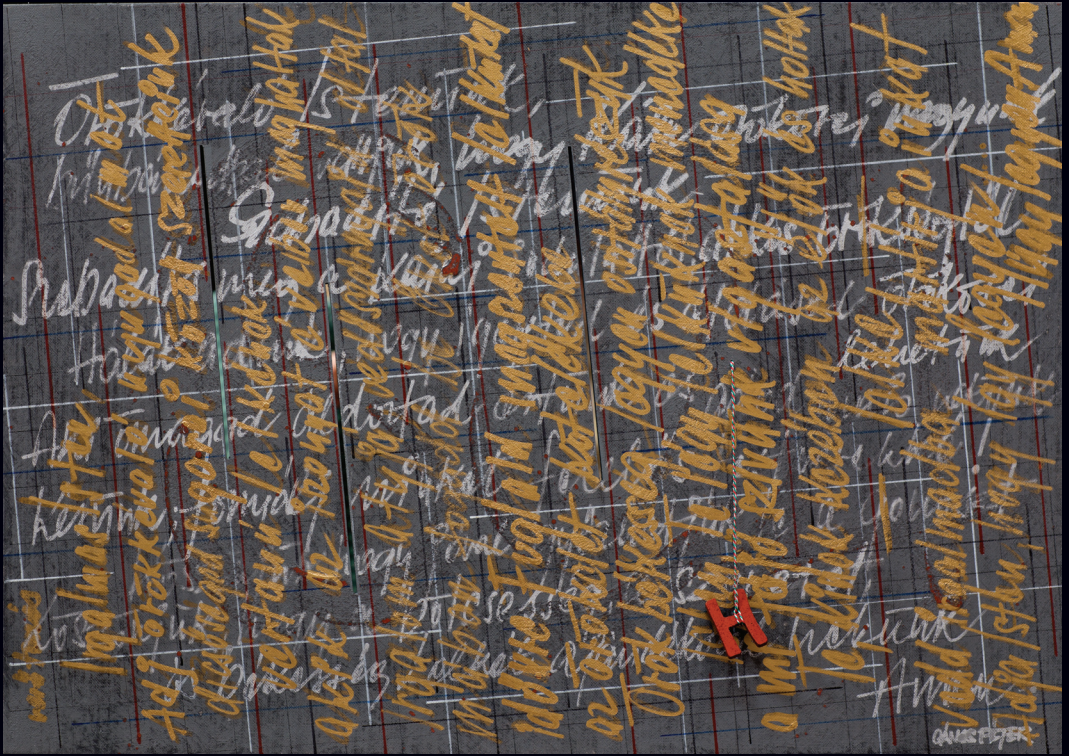
Krajcsovics Éva

Lovas Ilona

Matzon Ákos

Handwritten text on the left edge of the paper.

Handwritten text at the bottom right corner of the paper.

Nádler István

Szüts Miklós

עֵת לְלֶדֶת וְעַתְּ לָמוּת

עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים

וְעַתְּ כְּנוּס אֲבָנִים

עֵת לְחַשׂוֹת וְעַתְּ לְדַבֵּר

Tölg-Molnár Zoltán

Vojnich Erzsébet

Abrahám, Izsák és Jákob Istene, könyörülj népeden, amely sírva sír az éjszakában, könny áztatja arcát. Zsákruhát öltenek, rettegés lepi meg őket, minden arcán szegényvár lesz, mindenki fején kopaszság. Éhségüket nem elégíthetik ki, gyomrukat nem tölthetik meg.

Anna Frank és Edit Stein Istene, Némán ülnek a földön Sion leányainak vénei, port hintettek a fejükre, megszagatták ruháikat. Földre hajtják fejüket Jeruzsálem szüzei.

Szemem könnybe borult, bensőm háborog. A földre roskadtam népem leányainak nyomorúsága miatt.

Radnóti Miklós és Ames Imre Istene, aki látod a munkaszolgálatosok tántorgását az erőltetett menetet.

Egyik vakán, hernyóként araszolgván a papíron noteszba írt, másik nyírfakéregre rajzol.

Dietrich Bonhoeffer és a Síp utcai boltos Istene, ott vagy-e a tegeli börtöncellában és a Duna partján hajnali szürkületben? Segítesz-e nekünk, hogy megőrizzük a torzóként itt maradt teológiai művet, és a parton hagyott pár cipőt?

A Zsidó nyári fesztivál már több mint másfél évtizedes történetében egy rendhagyó program megnyitására kértek fel a szervezők. Rendhagyó, mert a fesztivál egészen az idei évig kínosan igyekezett ügyelni arra, hogy a programsorozat ne a zsidók holokausztélményéhez, hanem a közösség színes kultúrájához, a zsidó és nem zsidó kultúra szimbiózisa által létrehozott értékekhez, a zsidó élethez vagy akár a zsidó jövőhöz kötődjön.

De ezt most nem lehet félreérteni, hiszen már a cím is jelzi: Imák Auschwitz után – e kiállítás a hetven évvel ezelőtti szörnyűségek kapcsán fogalmazódik meg. Megvallom – amúgy is közeledik a zsidók legnagyobb ünnepének bűnbánati napja, szóval megvallom –, első halláskor fenntartással fogadtam az Asztali Beszélgetések Kulturális Alapítvány és a Zsidó nyári fesztivál közös meghívóját. Tartott ez mindaddig, amíg nem beszéltem személyesen a fesztivál igazgató asszonyával, Vadas Verával és különösképpen Galambos Ádám evangélikus teológussal – mindketten elmondták nekem a kiállítás esszenciáját; azóta lelkes támogatója vagyok. Az emlékezetpolitika által megosztott társadalmunkban, a magyar Soá hetvenedik évfordulóján a szervezők úgy látták, szükségszerű megfogalmazni: a Soá tragédiája nem zsidó ügy, hanem keresztény és osztársadalmi trauma egyaránt. Hogy ennek hangot adjanak, rabbik, püspökök és egyházi gondolkodók írtak imádságokat Ima Auschwitz után címmel, amelyeket kortárs képzőművészek továbbgondoltak és vizuális formában is megjelenítettek.

A megbékéléshez legfőképpen őszinteségre van szükség. Az őszinte szembenézés, az őszinte szavak, a reménység őszinte hangjai lehetnek a megosztottság és a szétszakadás helyett az összefogás, ha kell, az alázatos összefogás jelei. Az imához ugyanis épp annyira szükséges az alázat, mint a bocsánathoz.

A kiállítás imádságait egy számunkra mindennél gyönyörűbb nyelven, Csokonai, Arany János, Petőfi, Ady, József Attila és Radnóti nyelvén fogalmazták meg az imádkozók. A nyelv itt rendkívül fontos elem, tele ambivalenciával. Az Ószövetségben a nyelv mint a beszéd eszköze

tükrözi a belső embert, s bizonyítéka lelkiségének. Erre mutat rá Sirák fia könyvében a bölcs, amikor figyelmeztet, hogy *„dicsőség s gyalázat forrása a beszéd, a nyelv végzetévé válhat az embernek”*.

A zsolotárokban pedig azt olvashatjuk, hogy a nyelv eszköze lehet a boldogulásnak, de éppen úgy lehet veszedelem is: *„hatalmában van az élet és a halál, amint használja, ügyeszi gyümölcsét”* (Péld 18,21). De az egyensúly érdekében vehetünk példát az Újszövetségből, Szent Jakab leveléből is, aki azt mondja: *„A nyelv az a tagunk, amely egész testiünket beszennyezi, lángba borítja változékony életünket... a nyelvet senki emberfia nem képes megszelídíteni... Vele áldjuk az Urat és az Atyát, és vele átkozzuk az embereket, akik az Isten hasonlóságára vannak teremtvé.”*

Akik a kiállítás imádságait megfogalmazták, mindnyájan a magyar nyelv professzionális művelői. Felelőségük hatalmas, mert szavaik hatalmában van az élet és a halál, mert szavaikkal képesek bennünket, hívőket elvarázsolni, s helyesen használva azokat, egészen addig a határig eljuttatni, ameddig szóval és szavakkal elménket lehet, egészen talán a transzcendencia határáig. S itt, a Rumbach Sebestyén utcai zsinagóga szakrális terében művészek, kortárs képzőművészek segítenek bennünket abban, hogy a maguk vizuális eszközeivel a megbocsátást és a bocsánatkérést segítsék kiteljesedni, amit aztán Kurtág György tesz számunkra teljessé zenei eszközeivel. Néhány napja érkeztem haza a Szentföldről, Izraelből. Ha valaki ott jár – legyen zsidó vagy keresztény –, mindig, mindenhol megérinti az a különleges szakralitás, amelyet kiállításunk imái, képei és zenéje is hivatott szolgálni. Néhány napja még rakétákat lőttek a Szentföld felé, s hatvannyolc zsidó katona esett el a harcokban Izraelért. A tűzszünet első napján pedig hatvannyolc kicsiny zsidó újszülött jött a világra Beér-Sevában. Szinte biblikus a történet, s aki ezt hallja, és van füle, szeme és feje hozzá, az bizonyára közelebb kerül a Mindenhatóhoz. Úgy gondolom, a kiállítás is pontosan ezt a célt szolgálja. Köszönöm alkotóinak és gratulálok szervezőinek. Legyen e kiállítás a bocsánat és megbocsátás szimbóluma, szolgálja a hiteles emlékeztést, a nemzetek és a vallások közötti békét. Úgy legyen, ámen.

Radnóti Miklós 1943-ban írt drámai Negyedik eclogájának záró sora így hangzik: „*az égre írj, ha minden összetört!*”

Vallom, hogy 1944-ben ez valóban megtörtént. Ténylegesen minden összetört. Megsebeződött az, amiben hittünk vagy hihettünk, mára új nyelvet kell kialakítani. Ma, amikor a remény jegyében együtt vagyunk, rá kell döbbernünk: ahhoz, hogy közösen tudjunk előrettekinteni, szembe kell néznünk múltunkkal. Ennek értelmében meggyőződésem, hogy a holokauszt hetvenedik emlékéve az emlékezés lehetősége mellett identitásunk kérdésére is irányulhatna, így egyik meghatározó kérdése, hogy zsidóként, keresztényként, de legfőképpen emberként mit kezdünk a személyes kérdéssel, saját érintettségünkkel. Mit kezdünk az ember, a testvér, a bocsánatkérés és megbocsátás fogalmával? Mit kezdünk – ha egyáltalán kezdünk valamit – az alázat gyakorlásával?

Többen úgy fogalmazzuk, hogy a holokausztban a zsidóság halt meg. Azonban egyre erőteljesebben előkerül az a megközelítés, amely szerint a kereszténység és az ember kudarcáról beszélünk. Hogyan történhetett, hogy az ember saját hitével, a testvérszeretet kulcsfontosságú gyakorlásával szembefordult? Sokféle magyarázatot, kaini választ, kibúvót ismerünk, de ha a leplezetlen valóságot keressük, egyik sem ad megnyugvást. A valóság más. A valóság – úgy, ahogy az itt látható alkotások, a zene, az imádságok és maga az épület is – alázatért és bocsánatkérésért kiált. Olyan emberségért, amelyet képmutató, magukat igazoló emberek helyett igaz emberek halkan, sokszor név nélkül mutattak. Olyan emberségért, amely meri vállalni akár saját cinkosságát, mulasztását és vétkét. Olyanért, amely felvállalja múltját, és ezáltal – vagyis ebből okulva – saját etikájában az ember, az emberszeretet, a másik mint testvér fogalmát éli meg. Az ember ugyanis attól válik a szó igaz értelmében emberre, ha tudatosítja: saját embersége a másik emberségének és ezáltal szeretetének felismerésével és gyakorlásával kezdődik.

A magyar Soá hetvenedik évfordulóján szükségszerű megfogalmoznunk: a Soá tragédiája nem zsidó ügy, hanem keresztény, egyéni és osztársadalmi trauma egyaránt. Ennek kifejezéseként rabbik, püspökök és egyházi gondolkodók írtak imádságokat Ima Auschwitz után címmel, amelyeket kortárs képzőművészek formáltak vizuális tartalomná, így bontakoztatva ki egy egyetemes üzenetet. Az imádság nem állásfoglalás, nem embereknek való megfelelési kényszer, hanem az Isten felé fohászoló bocsánatkérés és a megbocsátás hangja tud lenni. Az, hogy több felekezet és művész is bekapcsolódott ebbe a közös imába, talán kifejezi: a megbékéléshez és az őszinte szóhoz közösségre van szükség. A bocsánatkérés és a fohász eme halk, de reménység szerint őszinte hangja a szétszakadás és megosztottság helyett az összefogás jele, az alázat kifejezője lehet. Ugyanakkor tudhatjuk, hogy igaza van a mártír sorsú evangélikus teológusnak, az Adolf Hitler elleni merényletkísérlet egyik résztvevőjének, Dietrich Bonhoeffernek, aki így fogalmaz: *„A kegyelem hirdetésének is megvannak a határai. A kegyelmet nem lehet annak hirdetni, aki nem ismeri fel, nem különbözteti meg, vagy nem vágyik rá... Az a világ, amelynek a kegyelem csupán jó üzletként van odavetve, rá fog unni, és nemcsak lábbal tapos a Szentre, hanem azokat is szét fogja tépni, akik azt ráerőltetik.”*

Keresztényként a kérdés nem más, mint amit Johann Baptist Metz római katolikus teológus, a 20. századi szenvedésteológia egyik meghatározó személyisége egyik írásában így fogalmaz meg: *„Meg lehet-e bízni a rémületünkben, a bűnvallomásunkban – amiatti szegényünkben, hogy Auschwitznak hátat fordítva éltünk és imádkoztunk? (...) Megbízhatunk-e saját keresztény teológiánkban, abban, hogy végre megtanulta a leckét, hogy most már óvatosan bánik azzal a rejtett antiszemitizmussal, amely nem nyers rasszizmusként veti fel a fejét a teológián belül (...), azzal az antiszemitizmussal, amely kezdettől fogva lényegileg hozzátartozó kísértésként ólálkodott a keresztény teológia körül? Megváltoztatta-e kereszténységünket, hogy emlékezünk Auschwitzra? Valóban Auschwitz utáni egyház vagyunk-e? Vagy ma is olyan keresztények, olyan egyház vagyunk, amilyen tegnap voltunk?”*

Ehhez teszem hozzá az ezzel párhuzamos kérdést: ma is olyan emberek, olyan társadalom vagyunk-e, amilyen tegnap voltunk? Azaz tanulunk-e múltunkból, és felismerjük-e az esetekért, a nélkülözőkért, az üldözött cigány, zsidó, keresztény és nem vallásos testvéreinkért való kiállás felelősségét?

A kereszténység liturgiájában együtt mondják a másikat: „*Békesség néked*”, míg a zsidó liturgiában naponta többször imádkozzák az egész világ békéjéért: „*Aki békét teremt a magasságokban, ő teremtsen békét számunkra is.*”

Ma, amikor az Otto Wagner által tervezett Rumbach Sebestyén utcai zsinagógában körbenézek, óhatatlanul egy 1895-ös kiadású kicsinyke zsidó imakönyv jut az eszembe, amelyben rabbik imádságai mellett katolikus és evangélikus püspökök fohászai is szerepeltek. Ugyanakkor nem tudok úgy tekinteni ezekre az omladozó, málló falakra, hogy ne jusson eszembe a bejárat melletti emléktábla felirata, amely szívembe vési, hogy 1941-ben ez az épület is deportálások gyűjtőhelyeként működött. Hetvenöt éve, 1939. szeptember 1-jén tört ki a második világháború. Ma a benépesült zsinagóga épülete, a művészek és felekezetek összefogása talán hozzájárul ahhoz, hogy valami más tűnjön föl előttünk. Valami, ami nem ostoroz, nem megosztásra épül, hanem alázattal, tiszta hangként közösen szól. Köszönöm a művészeknek, püspököknek, teológusoknak, a tisztelt jelenlévőknek és minden jóakarátú embernek, hogy közösen állunk ki egy egymást megbecsülő, emberibb, testvéribb, etikusabb világért.

Műtárgylista

Benczúr Emese

Ne zárkózz el, 2014

50×150×5 cm – fa, szög

Haász István

Objekt 140805, 2014

150×75×10 cm – fa, kollázs, akril

Harasztý István

Sors-sorok, 2014

70×100 cm – vegyes technika, olaj, farost, ólom

Klimó Károly

1944, 2009

70×100 cm – akril

Konok Tamás

És íme az egek kárpitja (2014/1), 2014

100×70 cm – akril, vászon

Krajcsovics Éva

Kövek, 2014

70×70 cm – akvarell, papír

Lovas Ilona

majd. ott., 2014

77×70×2 cm (2 db) – vegyes technika, marhabél, műgyanta

Matzon Ákos

So(h)a, 2014

70×100 cm – akril, vászon, vegyes technika

Ná德勒 István

Kettő mégiscsak egy, 2014

100×70 cm – akril, vászon

Szüts Miklós

Ideje van a hallgatásnak és ideje van a beszédnek, 2014

70×100 cm – akvarell

Tölg-Molnár Zoltán

Lecsavarozott idő, 2007–2014

55×77×7 cm – falemez, lakkfesték, csavar

Vojnich Erzsébet

Ima Auschwitz után, 2014

70×100 cm – vegyes technika, vászon

Zene

Kurtág György

A csüggedés és keserűség dalai Op. 18, 1994

II. tétel: A. A. Blok: Éjszaka

Előadja: SWR Vokalensemble Stuttgart

Szent Efrém Férfikar (művészeti vezető: Bubnó Tamás)

1. Söma Jiszróél – Kodály: Bóruh sém/Naphimnusz (szóló: Laborfalvi Soós Béla)

2. Victoria: Agnus Dei

3. Liszt: O Haupt voll Blut

4. Goudimel: Mint a szép híves

5. Jekimov: Na rekáh vavilonszkih (szóló: Gavodi Zoltán)

Copyright © Asztali Beszélgetések Kulturális Alapítvány, Luther Kiadó
Szöveg © Szerzők
Képek © Művészek
Fotók © Magyar Márton

Szerkesztette Galambos Ádám

A borítót Szüts Miklós tervezte

Jelen kiadvány a jogtulajdonos írásos engedélye nélkül sem részben, sem egészben nem másolható, sem elektronikus, sem mechanikus eljárással, ideértve a fénymásolást, számítógépes rögzítést vagy adatbankban való felhasználást is!

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
Budapest, 2014
E-mail: kiado@lutheran.hu
www.lutherkiado.hu
Felelős kiadó: Kendeh K. Péter
Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Nyomdai kivitelezés: Mondat Kft.
www.mondat.hu
Felelős vezető: Nagy László

ISBN 978-963-380-049-2